

**Vyjadrenie školiteľky Mgr. Kataríny Gajdošovej k priebehu štúdia a k dizertačnej práci
*České a slovenské kontaktné lexikálne javy v ich metajazykovej reflexii (na báze textových
korpusov)***

predkladanej v roku 2017 na Katedre stredoevropských štúdií FFUK v Prahe

Dizertačnú prácu Mgr. Kataríny Gajdošovej *České a slovenské kontaktné lexikálne javy v ich metajazykovej reflexii (na báze textových korpusov)* považujem za originálny príspevok k česko-slovenskému kontaktologickému výskumu. Je záverom doktorského štúdia, v rámci ktorého sa Mgr. Gajdošová spolu s bezproblémovým plnením predpísaných povinností venovala mnohorakým súvisiacim odborným aktivitám. Priebeh a podobu doktorandúry významným spôsobom ovplyvňovala skutočnosť, že šlo o kombinované doktorské štúdium – kombinované s pracovným pôsobením doktorandky v Slovenskom národnom korpuse Jazykovedného ústavu Ľ. Štúra SAV v Bratislave. Korpusové pracovné zameranie sa na jednej premietlo do formulovania výskumnej témy dizertácie, na druhej strane do súbežných prác v zapojení do grantových úloh, do vlastných publikácií, do organizačnej práce pri príprave každoročnej konferencie *Slovko*, do edičnej a redakčnej činnosti ako aj do bohatej popularizačnej práce pri sprístupňovaní možností využívania korpusu vo vydavateľskej a prekladateľskej práci či v školskej praxi – aj pri pravidelných stretnutiach s verejnosťou na podujatiach typu *Noc výskumníkov* alebo *Týždeň vedy a techniky*. Do tohto okruhu patria aj opakované prednášky o SNK pre študentov slovakistiky na FF UK v Prahe. S časom doktorského štúdia sa prekrývalo aj pôsobenie Kataríny Gajdošovej na poste vedeckej tajomníčky Slovenskej jazykovednej spoločnosti pri SAV s pracovným nasadením pri organizovaní prednášok či Kolokvia mladých jazykovedcov (zo slovenskej strany napr. aj pri výnimočnom pražskom ročníku kolokvia v r. 2015), pri spravovaní webovej stránky jazykovednej spoločnosti a pod. Z hľadiska širších výskumných súvislostí témy dizertačnej práce zameranej na česko-slovenské kontaktné javy možno osobitne vyzdvihnúť účasť doktorandky v grantovom projekte *Konfrontační popis současného českého a slovenského lexika (systémové vztahy a komunikační koexistence)*, aktívnu účasť na mnohých konferenciách a publikovanie príspevkov venovaných problematike bohemizmov v slovenčine, ako aj dvojicu článkov prinášajúcich vývinový prehľad slovensko-českej a česko-slovenskej dvojjazyčnej lexikografie (Slovenská reč 2014, 2015). V rámci doktorského štúdia sa okrem iného zúčastnila na výjazdových doktorských seminároch, kde predstavila čiastkové výsledky svojho výskumu. Celkovo možno obdobie doktorského štúdia Kataríny Gajdošovej hodnotiť ako čas, v ktorom vykonala veľa prospešnej jazykovednej práce a rozvíjala svoju odbornú kompetenciu, čo sa v konečnom dôsledku premietlo aj do podoby jej dizertačnej práce.

V dizertácii sa autorka zamerala na jeden z typov metarečovej reflexie kontaktných javov v českých a slovenských textoch – v jednotlivých kapitolách práce analyzuje na jednej strane metarečové komentáre, ktorými Česi aj Slováci sprevádzajú vlastné využitie kontaktných lexikálnych prostriedkov a širšie intertextovo viazaných fragmentov druhého jazyka, na druhej strane kontaktné javy, ktoré sú týmito komentármi sprevádzané. Za významný prínos práce v kontexte existujúcich pohľadov na česko-slovenské kontaktné javy považujem podrobnú analýzu explicitnej reflexie premietanej do metarečových komentárov používateľov jazyka realizovanej, ktorá poskytuje obraz neteoretického, ľudového nazerania na konkrétne kontaktné prvky v aktuálnom komunikačnom využití. Ide o jav, o ktorom v doterajšej lingvistickej literatúre

nájdeme zmienky, no ktorému dosiaľ nebola venovaná systematickejšia pozornosť – v dizertácii je analyzovaný z rozličných hľadísk.

V tejto súvislosti je dôležité pripomenúť autorkino upozornenie, že textová reflexia kontaktných javov, ktorá je predmetom analýzy, predstavuje výrez zo širokej problematiky metajazykovej aj metarečovej reflexie, s ktorou sa v česko-slovenskom kontexte stretávame na rozličných úrovniach. Vo sfére neteoretickej či ľudovej reflexie (v opozícii oproti expertnému, teoretickému prístupu ku kontaktným javom) popri špecifickej reflexii reprezentovanej analyzovanými komentármi typu *ako hovoria Česi/jak říkají Slováci* sprevádzajúcimi vlastné využitie kontaktných javov (napr. *Áno, taký som aj ostanem, lebo vraj starého psa novým kouskům nenaučíš – ako hovoria bratia Česi / Nebyl jsem schopen jídla, ale lemtal jsem vodu „ani řava“, jak říkají bratia Slováci*), existuje aj priestor metajazykových komentárov fungujúcich zväčša ako prostriedky jazykového manažmentu predstavujúceho jazykovú kritiku používania bohemizmov/slovakizmov v rečovej praxi iných používateľov jazyka. Vymedzenie výskumnej témy na komentované využitie kontaktných javov vo vlastných prehovoroch používateľov češtiny/slovenčiny otvorilo autorke priestor na koncentrované spracovanie pozoruhodnej neprebádanej sféry a aplikovaním zvoleného pracovného postupu umožnilo naplniť ciele dizertácie vo viacerých smeroch – „prispiet’ k rozvoju využitia korpusových nástrojov na vyhľadávanie špecifických javov v korpusovom materiáli, k rozvoju pragmalingvistických výskumov zameraných na otázky používania jazykových prostriedkov v rečovej praxi, k prehĺbeniu výskumu v oblasti česko-slovenského receptívneho bilingvizmu a napokon aj k poznaniu niektorých skrytých stránok česko-slovenských kultúrno-spoločenských vzťahov v ich jazykovom priemete“ (s. 178).

V prvých dvoch kapitolách práce načrtáva Katarína Gajdošová svoje teoretické a materiálové východiská. V kapitole predstavujúcej teoretické východiská práce autorka vhodne zasadila spracúvanú tému do kontextu (kontextov) problematiky jazykového vedomia premietajúceho sa v metarečovej aktivite i v metarečových komentároch, ľudovej lingvistiky, viacjazyčnosti, intertextuality, xenológie. Podáva tu aj vymedzenie pojmov *kontaktný jav* a *metarečový komentár*, s ktorými pracuje v ďalšom texte. Kapitola *Materiálové východiská, vyhľadávanie a selekcia relevantných dokladov* osvetľuje autorkin prístup ku korpusovému materiálu ako východisku analýz, uplatnené postupy v porovnaní s publikovanou sondážnou štúdiou založenou na intuitívnom vyhľadávaní metarečových komentárov sprevádzajúcich komentované kontaktné javy a ozrejmuje aj náročnosť a rozsah vykonanej prípravnej práce pri zbere materiálu z korpusových zdrojov.

Vo ďalšej, štvrtej kapitole autorka odhaľuje pozoruhodne široké a rôznorodé spektrum metarečových komentárov, od „základných typov“ s verbami dicendi a špecifikáciou pôvodu kontaktného prvku etnickým identifikátorom jazykového zdroja typu *ako hovoria Česi / jak říkají Slováci* (frekventovane *bratia Česi / bratři Slováci*) alebo s územnou identifikáciou pomocou choronyma v metaodkaze v *Čechách* (sporadicky aj *na Morave*) / *na Slovensku* (a ukazuje sa, že aj pomocou už frazeologizovaného dvojsmerného vyjadrenia *za riekou Moravou / za řekou Moravou*) po komentáre typu *ako sa hovorí / jak se říká* bez explicitného označenia pôvodu či inej špecifikácie komentovaného prvku, funkčne blízke implicitným metakomentárom vyjadreným úvodzovkami. Za osobitne zaujímavé považujem „odhalenie“ a klasifikáciu metarečových komentárov s rozličnými metavýrazmi ako *slovo, pojem, výraz, vyjadrenie, pomenovanie, fráza,*

formulka, zvrät; príslovie, porekadlá, úslovie, súslovie, rčení a i., či už v čisto kategorizujúcej funkcii (Česi majú príslovie: „Práce kvapná, málo platná“. / Slováci pro to mají výraz: "Volačo som počul".) či v spojení s hodnotiacimi výrazmi v evaluačnej funkcii (Čeština má krásny výraz - zachumlat se . / Slováci mají krásné slovo "pechorit' sa"). Za šťastný krok v opise fungovania metarečových komentárov považujem v závere kapitoly umiestnené predstavenie ich rozličných typov pri tom istom kontaktovej prvku, českej frazémy *skutek utek* frekventovanej v slovenských textoch. Daný postup umožnil autorke ukázať alternatívne postupy, ktoré používatelia jazyka pri napĺňaní svojho komunikačného zámeru uplatňujú, aj prekrývanie využitej (využívanej) kategorizácie jazykových javov. Nazdávam sa, že rozvíjanie analýzy metarečových komentárov tohto typu v súvislosti s kontaktovejmi javmi (českého/slovenského, ale aj iného pôvodu – a aj vo vzťahu k jazykovým prostriedkom vlastného jazyka) možno považovať za jednu z vhodných ciest prieniku k poznaniu kategorizácie jazykových javov v neteoretickej, ľudovej jazykovej reflexii.

V kapitole *Spektrum reflektovaných kontaktovejch javov* sa doktorandka zamerala na charakteristiku frazém a intertextovo viazaných vyjadrení vystupujúcich s metarečovým komentárom v bárovom texte druhého jazyka. Ako sama konštatuje, pri rozličných intertextových fragmentoch z filmových, hudobných či literárnych zdrojov ako aj pri výrokoeh zo spoločensko-politickej sféry existuje škála ich uloženia na osi od ustálených, resp. ustáľujúcich, frazeologizujúcich sa prostriedkov po (citované) voľné textové vyjadrenia. V tejto časti práce nachádzame mnoho pozoruhodných postrehov týkajúcich sa pôvodu a fungovania reflektovaných kontaktovejch javov, pričom sa viaceré z nich dotýkajú menej známeho či v odbornej literatúre menej reflektovaného fungovania pôvodom slovenských jazykových prostriedkov v českých textoch, odrážajúcich a „petrifikujujúcih“ existenciu minulého kultúrno-spoločenského a jazykového kontaktu. Mám na mysli napr. frekventované využívanie výzvy *vydržať*, vystupujúcej v českých textoch v slovenskej podobe indikujúcej prítomnosť intertextovej väzby, ktorú sa doktorandke podarilo nájsť v slovenskom filmovom/seriálovom diele *Miesto v dome* zo 70. rokov 20. storočia, alebo – v porovnaní so slovenčinou špecificky zúženú – väzbu frazémy *trma-vrma* prevažne na športové české texty ako odraz prieniku slovakizmu do českého prostredia prostredníctvom komentárov Karola Poláka pri tradičnom federálnom striedavom komentovaní športových prenosov. Poslednou podkapitolou 5. kapitoly, v ktorej sa sústreďuje na explicitné hodnotiace vyjadrenia ako súčasť metarečových komentárov, otvára autorka dôležitú tému evaluatívneho jazykového vedomia a pragmatických charakteristík reflektovaných kontaktovejch javov zo strany používateľov jazyka. Kladné explicitné hodnotenia v smere estetických hodnôt či špecifických vyjadrovacích daností výrazových prostriedkov (neraz aj s tematizáciou lakúny vo vlastnom jazyku, resp. vo vlastnom jazykovom vedomí), ktoré našla ako súčasť metarečových komentárov, predstavujú vzácny jazykový materiál umožňujúci nazrieť do rozhodovacích produkčných procesov používateľov jazyka z hľadiska hodnotenia, ale už aj primárneho poznania diferenčných jazykových prostriedkov druhého jazyka, potenciálne využiteľných v záujme vlastných komunikačných cieľov. Spontánne vyjadrené hodnotenie jazykových prostriedkov druhého jazyka, ktoré vystupujú v textoch ako kontaktovej podmielené javy, predstavuje pritom významný komplementárny zdroj poznania k jazykovedným hodnoteniam opretým o teoreticky stanovené kritériá hodnotenia kontaktovejch javov alebo aj o cieleé anketové výskumy.

Dizertácia Mgr. Kataríny Gajdošovej prináša originálny a v mnohom objavný obraz živých komunikačných javov v kontexte česko-slovenského jazykového kontaktu. Ako významný príspevok k teoretickému spracovaniu reflektovaného využívania kontaktných javov v česko-slovenskom kontexte odporúčam dizertačnú prácu na obhajobu s návrhom klasifikácie – prospela.

V Prahe 30. 5. 2017

doc. PhDr. Mira Nábělková, CSc., školiteľka